

14
mei
1940

H.J.A. Hofandlezing 2025

dinsdag
13
mei

Burgemeester Carola Schouten

**‘Het gezicht van
de herinnering’**

20:00 – 22:00 | Bibliotheektheater

Geachte aanwezigen,

‘Herdenken heeft zin, het is een essentieel onderdeel van het historisch besef. Het helpt aanzienlijk als we ons bij de plechtigheid een concrete voorstelling kunnen maken.’

Deze woorden van Henk Hofland uit zijn 14 mei-essay van 2007 raken voor mij de kern van wat herdenken werkelijk betekent, namelijk: niet alleen het bewaren van het verleden, maar juist ook betekenis geven aan wat we ons herinneren. Geschiedenis voelt vaak wat abstract. Bijna als een fictieve werkelijkheid waarin films, boeken en games worden gesitueerd. Geschiedenis is eerder hoofdelijk: een voltooid verleden tijd die we in alle complexiteit ons moeilijk kunnen voorstellen, laat staan voelen. Maar herdenken vraagt ons om juist in het verleden de menselijkheid te ontdekken; diezelfde menselijkheid die ons verbindt met elkaar.

Als we denken aan de verwoestingen van 14 mei 1940 dan kunnen we ons het leed misschien iets levendiger voorstellen. Het betrof namelijk ons mooie Rotterdam. De stad die wij op onze eigen manier in het hart dragen en dagelijks ervaren. Het bombardement dat ons stadshart in een moordend tempo mismaakte tot een akker van puin was verre van een abstracte gebeurtenis. Het was een gewelddadige en gruwelijke vernietiging van alles wat voor veel Rotterdammers zo vertrouwd was: hun huis, buurt, burens, geliefden, gezinnen, hun toekomst.

De stad die we vandaag om ons heen zien en voelen, werd goeddeels geboren uit die verwoesting, uit dat verdriet en tegelijkertijd uit de kracht van de daaropvolgende wederopbouw. Het bombardement was een

snepende zweepslag in de geschiedenis, maar het litteken is tegelijkertijd het toonbeeld van zowel verlies als veerkracht.

Vandaag zijn we hier - 85 jaar later - om die geschiedenis niet alleen te herinneren, maar om die betekenis vol in het heden te brengen. Niet als een opsomming uit een geschiedenisboek, maar als een vertelling wat ons vandaag iets kan leren over wie we zijn, waar we vandaan komen en – vooral - waar we naartoe willen. En dat is waar Henk Hofland – als chroniqueur pur sang - levenskracht blies in zijn woorden, namelijk: herdenken helpt ons een concreet beeld te vormen van wat verloren ging. Het maakt de geschiedenis weer menselijk, het maakt het herkenbaar. Voor u en voor mij. In het hier en nu. Met het oog op de toekomst.

Na de Tweede Wereldoorlog hebben Rotterdammers geprobeerd om de herinneringen in leven te houden. Uit liefde, eerbied en dankbaarheid, maar zeker ook om de pijn en het verdriet te verwerken. Herinneren is daarmee een actieve menselijke houding, maar ook een therapeutische handeling. Herinneren vraagt ons niet alleen om naar het verleden te kijken. Het vraagt ons als mens te verhouden tot het verleden, om verbinding te maken met wat was en te begrijpen hoe dat doorwerkt in het nu. Het helpt ons ook om onszelf te begrijpen als onderdeel van een groter geheel. Als deel van een gemeenschap die werd gevormd door alles en iedereen wat voor ons kwam. Een gemeenschap van mensen die in een bepaalde tijd leefden. Mensen die – net als u en ik – een leven leidden vol verwachtingen, dromen en wensen. Mensen met een gezicht. Een gezicht wat terstond verdwijnt in cijfers en statistieken. Maar precies dat gezicht is nodig om de geschiedenis – ook van de meidagen in 1940 – écht te begrijpen. Ook al zullen we deze mensen nooit persoonlijk kennen. Evenmin van alle mensen waarmee we nu samenleven. Maar hun

gezichten op foto's, in de metro, op straat of hier in de bibliotheek doen iets met ons. Iets fundamenteels.

Er schuilt namelijk kracht in het gezicht van de ander. We kennen de gezichten die we zien vaak niet goed. We weten niet altijd de verhalen die ze dragen. Maar toch zijn ze voor ons herkenbaar. Ze herinneren ons eraan dat we niet alleen zijn. Dat onze geschiedenis niet alleen bestaat uit cijfers en feiten, maar juist uit mensen. Mensen zoals u en ik. Het gezicht van de ander confronteert ons met de aanwezigheid van die persoon en roept ons op om niet weg te kijken, maar juist om te kijken, om de ander écht te zien en om ons met hen te verbinden.

De gezichten die we, onder andere, op het Centraal Station, Ahoy en langs de Westersingel in deze dagen geprojecteerd zien, brengen het verleden in 1 seconde dichterbij. Ze herinneren ons eraan dat het bombardement van 14 mei 1940 geen gebeurtenis was die zich alleen in boeken of op foto's afspeelt. Het was een gebeurtenis die de levens van duizenden mensen veranderde. Elk van de geïdentificeerde 711 namen die worden geprojecteerd, staat voor een uniek mensenleven. Achter elke naam schuilt een verhaal van verlies en verdriet, maar ook van kracht en veerkracht. Want juist door deze gezichten te tonen, door de verhalen van deze mensen te vertellen, geven we betekenis aan wat verloren ging, maar ook aan wat we moeten behouden.

Het gezicht van een slachtoffer van het bombardement is geen onpersoonlijk symbool. Het is niet zomaar een schim uit het verleden. Het is projectie van een leven dat nooit de kans kreeg om voluit te leven. Het is een verhaal dat ons uitnodigt om niet alleen te herdenken, maar juist

om te leren. En het is precies in deze verbinding met de ander – in het écht zien van de ander – dat de herinnering levend blijft.

De Franse filosoof Emmanuel Levinas zag dit heel scherp. Hij zei: 'In het gelaat van de ander openbaart zich het bevel: gij zult niet doden.' Levinas zegt hiermee dat wanneer we naar andermans gezicht kijken, we direct worden geconfronteerd met de menselijkheid van die persoon. En die confrontatie vereist een reactie. Beter gezegd: een verplichting.

Een verplichting om de ander te erkennen als iemand met een eigen leven, met eigen onvolkomenheden en voortreffelijkheden. Een gezicht verplicht ons de ander niet te negeren, niet te verwerpen. Het nodigt ons uit om ons te verbinden en om vanuit die verbinding verantwoordelijkheid te nemen voor de wereld die we vandaag maken. Dat is de kracht van het gezicht. En de kracht van de menselijkheid én medemenselijkheid.

Als voorbeeld noem ik graag Wilhelmina Alexandrina Kroon-De Bruijn, wiens naam en gezicht momenteel wordt geprojecteerd op enorme schermen en bomen in Rotterdam. Ook Wilhelmina verloor haar leven tijdens het bombardement. Haar gezicht dwingt ons om niet alleen haar verlies te zien, maar ook de liefde die zij koesterde voor het leven dat zij leidde tot die noodlottige 14^e mei.

Wat gebeurt er nog meer met ons als we haar gezicht zien? Haar gezicht draagt bij aan een breder besef. Het herinnert ons eraan dat de stad die we vandaag onder onze voeten hebben niet zonder pijn, verdriet en verlies werd gebouwd. Het maakt duidelijk dat Rotterdam anno nu de vrucht is van zowel verlies als veerkracht van generaties die ons zijn voorgegaan. Rotterdam is daarom niet zomaar een kadastraal omzoomde ruimte van glas, beton, staal en ijzer, maar een menselijke dimensie gevuld met

verhalen van mensen. Mensen die op 14 mei 1940 slachtoffer werden van bruto geweld. Mensen voor wie wij vandaag tot onze verantwoordelijkheid moeten rekenen om ze niet in de vergetelheid te zien verdwijnen.

Nelleke Noordervliet legt in haar 14 mei-essay 'Een verre echo' uit dat de stad Rotterdam daarmee zelf een weerspiegeling is van een menselijke geschiedenis. Ze schrijft: 'Een stad is niet alleen de optelsom van haar inwoners door de eeuwen heen, maar vooral ook wat ze er laag voor laag hebben achtergelaten: de huizen, de straten, de gebouwen, de gewoonten, de taal, de mentaliteit.' Ik vind dit een rake observatie. De stad is, net als de gezichten die we zien, een levende herinnering. De gebouwen, de straten, de pleinen dragen het verhaal van 14 mei 1940 met zich mee. Ze geven ons de gelegenheid om het verleden niet alleen als een herinnering te bewaren, maar om er actief deel van uit te maken, om het te voelen, om het in ons dagelijks leven te integreren.

Noordervliet benadrukt hoe de stad als een levend organisme met ons meegroeit, maar tegelijkertijd de littekens van haar verleden op haar huid draagt. Ze schrijft: 'Het verhaal dat wij elkaar vertellen over de oorlog is voor alles het verhaal van een stadshart, van een gemeenschap die onverhoeds werd getroffen in haar kern en haar gezamenlijke geschiedenis, die in alle gebouwen en straten werd verteld. Daar moeten we voor de volgende generaties een vorm voor vinden.' Noordervliet pleit voor aandacht voor de stad. 'Zorg voor het hart', zoals ze het zelf schrijft. Om te komen tot een herdenkingsgemeenschap. En naar precies zo'n herdenkingsgemeenschap zijn we op weg, getuige ook deze jaarlijkse lezing. Wat Rotterdam vandaag is, is dus niet enkel gebouwd op fundamenten van glas en beton, maar ook op de

fundamenten van herinnering, verbinding en verantwoordelijkheid. De wederopbouw van Rotterdam is een symbool van wat er mogelijk is na verlies. Het is een stad die opnieuw moest worden opgebouwd, van de grond af. Maar de wederopbouw ging verder dan enkel de fysieke stenen van de stad. Het ging ook over de geest van de stad, de manier waarop mensen met elkaar verbonden werden, de manier waarop de Rotterdamse gemeenschap zich herstelde.

Het is belangrijk om te erkennen dat de wederopbouw niet alleen ging over de vernieuwing van huizen en straten. Het ging over de vernieuwing van de menselijke gemeenschap, over het opnieuw ontdekken van medemenselijkheid, van zorg voor elkaar, van verantwoordelijkheid voor de stad die alom gevoeld werd. Rotterdam werd een stad die niet alleen haar gebouwen, maar ook haar ziel herstelde. Het was een stad die zich niet liet breken door het verlies, maar die zich verhief boven dat verlies door verbinding te zoeken, door met elkaar te blijven praten, door de verhalen van het verleden niet te vergeten.

En daar komen we bij de toekomst van Rotterdam, een toekomst die in onze handen ligt. De stad die wij vandaag met elkaar bouwen, bewonen en bezielen, wordt niet enkel bepaald door de stenen, maar juist door de waarden die we met elkaar delen. De stad die wij morgen aantreffen, wordt gevormd door de keuzes die wij vandaag maken. 'Wij zijn de tijden', zei Augustinus al eeuwen geleden. Onze inzet in het nu maakt de wereld van vandaag en morgen.

Wanneer wij de gezichten van 14 mei 1940 zien, wordt de oproep aan ons duidelijk. Het is niet alleen een oproep om de herinnering levend te houden, maar ook om verantwoordelijkheid te nemen voor de stad van morgen. Wat voor stad willen we zijn? Voor mij is dat zonneklaar. Ik wil

een stad die de gezichten van de anderen blijft zien. Een stad die blijft zoeken naar de verbinding met de ander. Een stad die zich verantwoordelijk voelt voor de toekomst die we samen vormen. Dit is het Rotterdam dat ik in mijn hart en hoofd draag, koester en voorsta. En ik hoop u ook.

Laten we daarom niet alleen stilstaan bij de gezichten van het verleden, maar in het nu ook al de gezichten van de toekomst zien. Laten we, als we naar de stad kijken die we morgen willen hebben, bedenken wie we willen zijn in de ogen van de volgende generatie. Wat zullen toekomstige generaties denken en vinden van ons handelen in het heden? Wat voor stad laten wij hen na? Die vraag kun je stellen bij alle kinderen die nu worden geboren. Kijk hen goed aan. Want in hun gezicht, de gezichten van de toekomst, wordt onze eigen verantwoordelijkheid weerspiegeld.

Het is aan ons om die verantwoordelijkheid te dragen, om die verbinding te maken. Herinnering vraagt ons niet alleen om terug te kijken, maar ook om vooruit te kijken. Het roept ons op om samen de stad te maken die we willen zijn. Een stad van mensen. Een stad van medemensen. Een meer concrete voorstelling is ondenkbaar.

Dank u wel.